

UDK: 81:811.8:81.3/3

Dilshoda XAYITOVA,
Farg‘ona davlat universiteti tayanch doktoranti
E-mail: dilshodakhayitova@gmail.com

Qo‘qon davlat pedagogika instituti dotsenti N. Aliboyeva taqrizi asosida

INTERPRETATION OF COLORS IN “A DICTIONARY OF COLOUR” IN ENGLISH

Annotation

This article describes the theoretical concepts of colors from a lexicographical point of view, the colors of the world of colors in the color dictionary, their interpretation and description are highlighted. Colors and words related to them, thoughts about the comparison between colors and objects and events are highlighted.

Key words: color, color names, color dictionary, basic colors, hues, color explanation.

ТОЛКОВАНИЕ ЦВЕТОВ В СЛОВАРЕ “A DICTIONARY OF COLOUR” НА АНГЛИЙСКОМ ЯЗЫКЕ

Аннотация

В данной статье изложены теоретические понятия о цветах с лексикографической точки зрения, выделены цвета мира цветов в цветовом словаре, их трактовка и описание. Выделены цвета и связанные с ними слова, мысли о сравнении цветов с предметами и событиями.

Ключевые слова: цвет, названия цветов, словарь цветов, основные цвета, оттенки, объяснение цвета

INGLIZ TILIDAGI “A DICTIONARY OF COLOUR” LUG‘ATIDA RANGLAR TALQINI

Annotatsiya

Mazkur maqolada ranglar haqida nazariy tushunchalar leksikografik nuqtai nazardan bayon etilgan bo‘lib, rang lug‘atidagi ranglar dunyosi ularga yondosh bo‘lgan tuslar, ularning talqini va tavsifi yoritilgan. Ranglar va ular bilan bog‘liq so‘zlar, ranglar va narsa buyum hodisalar o‘rtasidagi qiyos haqida fikrlar yoritilgan..

Kalit so‘zlar: rang, rang nomlari, ranglar lug‘ati, asosiy ranglar, tuslar, ranglar izohi.

Kirish. Ma‘lumki, bizni o‘rab turgan olam turfa ranglardan tashkil topgan. Ma‘lumotlarga ko‘ra, inson 2 millionga yaqin rang turlarini ajratish layoqatiga ega bo‘lib, [1] umri davomida atrofidagi olam bilan bogliq o‘zlashtiradigan axborotlarning qariyb 80 foizini ranglar vositasida anglaydi[7]. Shunga qaramay, dunyo tillarining birortasida faol ishlatiladigan rang nomlari ikki yuzga ham yetmas ekan. Manbalarda keltirilishicha, zamonaviy rus tili izohli lug‘atida 130 atrofida, ingliz tilida 700 ga yaqin, nemis tilida 120 chog‘li rang nomlar mavjud[2]. O‘zbek tilida faol qo‘llanadigan rang nomlari 50 taga ham yetmaydi. Vaholanki, “O‘zbek tilining izohli lug‘ati”da 130 ga yaqin rang nomi keltirilgan bo‘lib, ularning aksariyati bugungi avlodga deyarli tushunarli emas.

Mavzuga oid adabiyotlar tahlili. Umuman, ranglar semantikasi antik davrlardan boshlab olimlarning diqqatini tortgan va dunyoning aksariyat tillarida rang nomlari talqiniga bag‘shlangan son-sanoqsiz lug‘atlar ham tuzilgan. Masalan, N.S.Feldingning “Ranglar haqida lug‘at” (“A dictionary of colour”), A.Meerz va M.R.Paullarning 1930-yilda Amerikada chop etilgan “Ranglar lug‘ati” (“A Dictionary of Colour”), I.A.Petersonning 2003-yilda Londonda chop etilgan “Ranglar haqida lu‘at”i (“A Dictionary of Colour: A Lexicon of the Language of Colour”), V.K.Xarchenkoning 2009-yilda Moskvada chop etilgan “Ranglar lug‘ati” (“Словарь цвета: реальное, потенциальное, авторское”) va boshqalarni sanab o‘tish mumkin.

Tadqiqot metodologiyasi. Modomiki, inson borliqdagi sanoqsiz ranglarni ajratish imkoniga ega ekan, ularni o‘z nomi bilan atashga ham ehtiyoj sezadi. Ushbu ehtiyoj boshqa tillardan bo‘sa-da, ko‘plab rang nomlarining o‘lashtirilishiga sabab bo‘ladi. Shunday ekan ingliz tilidagi

ranglar lug‘atida ba‘zi ranglarni leksikografik talqinini ko‘rib chiqamiz.

Ko‘plab olimlar ranglarning asl ma‘nosi va unga yondosh rang tuslari ustida izlanishlar olib bordilar, jumladan, Maerz va Pol[6]. Biroq atrof-borliqda son-sanoqsiz ranglar va tuslar (ba‘zilari 16 milliondan ko‘p) bo‘lib, ularni aniq nom bilan atash imkonsiz holatdir. Yana shunisi ham borki, mavjud rang tavsiflari har qanday rangni aniqlashga imkon beravermaydi. Shunday qilib, Ian Petersonning 2004-yil chop etilgan “A dictionary of colour” ranglar lug‘atida ranglarni bir nechta turli (va ba‘zan qarama-qarshi) manolari kiritilgan. Bu muammoga subyektiv yondashuv bo‘lib, rangni idrok etishning yuqori darajada ekanligi natijasidir[4]. Ranglar lug‘atida nafaqat ranglar va unga yondosh tuslar talqin qilinadi, balki ranglarga yondosh bo‘lgan va u bilan bog‘liq so‘zlar ham izohlanadi.

Mazkur lug‘at ingliz rang atamalarining eng boy xazinani – ranglar va unga yondosh tuslardan tashkil topgan boy xazinani o‘z ichiga oladi. Lug‘at muallifi shuningdek, internet tarmog‘ida taqdim etilgan yangi so‘z qo‘llanishlaridan, reklama risolalari, jurnal va ensiklopediyalardan ham foydalangan. Lug‘atdagi so‘zlar alifbo tartibida joylashtirilgan va o‘quvchiga tushunarli so‘zlar bilan izohlab ketilgan. Muallif rang atamalarining izohini berib, ularning leksikografik talqinlarini aniqlab, ma‘lum bir leksema bilan ifodalangan tuslar to‘plamini shakllantirishga, kontekstga qarab o‘zgarib turadigan so‘z ma‘nolari o‘rtasidagi murakkab munosabatlarni ko‘rsatishga harakat qilgan.

Tahlil va natijalar. Ingliz tilida ranglar lug‘ati shunday boyki, unda asosiy ranglar “primary colours”ning birgina turini ifodalovchi 100 dan ortiq ekvivalentlari taqdim etilgan. Masalan, Black - qora rangni oladigan bo‘lsak, u quyidagicha talqin qilingan:[5]

Asosiy ranglar va tuslar nomi	Misol uchun rang tuslari va ma‘nosi
-------------------------------	-------------------------------------

Black (qora)	
Asphalt	Having the brownish-black colour of asphalt; dark grey (Jigarrangsimon qora rangli asfalt, to'q kulrang)
Atred	black (qora)
Black gamma	A rich dark black colour as applied to the fur of the mink (Norkaning mo'ynasiga qo'llaniladigan boy quyuuq qora rang)
Blacked	Coloured black (to'q qora)
Bone black	An ancient black pigment derived from carbonised bones and used to the present day (Karbonlangan suyaklardan olingan va hozirgi kungacha ishlatilgan qadimiy qora tus)
Brunswick black	Black pigment (qora tus)
Chrome black	Colour produced from black dye (qora bo'yodan ishlab chiqarilgan rang)
Ivory black	A black pigment with a brown tinge originally made from carbonised bones (Jigarrang tusli qora pigment dastlab karbonlangan suyaklardan qilingan)

Yuqoridagi ta'riflardan ko'rish mumkinki, bir rangni turli obyekt, buyum yoki hidisa bilan taqqoslash qiyos orqali o'quvchida o'sha rangga nisbatan tasavvur paydo bo'ladi. Shunday tarzda asosiy rang va uni ifodalovchi ranglar bilan lug'at tarkibi boyitilgan. *Blue* – ko'k rangini oladigan bo'lsak, bu yerda ham uni ifoda etuvchi ko'plab ma'nolarni topishimiz mumkin.

Amethyst – Violet-purple or purplish-blue (particularly in heraldry) – binafsharang yoki binafsharangsimon ko'k rang; *Antwerp blue* – A greenish blue – yashilsimon ko'k rang; *Aqua blue* – Light greenish blue – yorqin yashilsimon ko'k; *Azulin* – greyish-blue – kulrangsimon ko'k; *Azurine* – The colour blue greyish blue – kulrangsimon ko'k rang; *Baby blue* – A pale blue. 'Baby blues' is a slang term for 'eyes' – Och ko'k, ko'zlar uchun slang, ya'ni metafora ma'nosida ham ishlatiladi; *Berlin blue* – lighter sapphire blue – Yorqinroq safir ko'k qatorlarni yana davom ettirish mumkin, chunki ranglar lug'atida ko'k, ya'ni "blue"ni ifodalaydigan 200 ga yaqin so'z va so'z birikmalarini topishimiz mumkin. Bu berilgan so'z va so'z birikmalari o'zaro uyg'un holda ma'lum bir rang haqida ma'lumot beradi.

Ranglar lug'atida **Brown** – jigarrang so'zini ham yuqorida takidlab o'tgan ranglar qatori 100dan ortiq ekvivalenti mavjud bo'lib, bu so'zlar jigarrang va tus jihatidan unga yondosh bo'lgan, ya'ni uni ifodalaydigan so'zlar bo'lib, jigarrangning turfa turlari ko'rinishida namoyon bo'ladi. Masalan:

Algerian – A yellowish brown – sarg'ish jigarrang; *Amadou brown* – A dark reddish-brown – to'q qizg'imir jigarrang; *Cassel brown* – A brown pigment made from lignite and named after the town of the same name now called Kasse – Jigarrang tus Kassel nomli shahar nomiga qo'yilgan; *Cedar* – A reddish-brown colour – qizg'ish jigarrang; *Charcoal brown* – A dark brown – to'q jigarrang; *Chestnut* – Reddish-brown after the name of the shell of the chestnut – Kashtan yong'og'i nomiga quyilgan to'q qizil rangli jigarrang; *French beige* – A light brown – och jigarrang; *Golden brown* – A rich yellowy-brown – tiniq sarg'imir jigarrang; *Grain* – A tan colour – sarg'ish jigarrang[5].

Ranglar lug'ati shu tarzda yondosh va ekvivalent bo'lgan so'zlar bilan boyib boradi. Navbatda yashil rangni, ya'ni *green* rangini izohlaydigan bo'lsak, unda ham ko'plab ekvivalentlar va iboralarni uchratish mumkin: *Acid green* – A bright gree – yorqin yashil; *Ackermann's Green* – A yellowish green – sarg'imir yashil; *Almond green* – Greyish green – kulrangsimon yashil; *Alp green* – Yellow-green – sarg'imir yashil; *Apple-green* – A pale green – och yashil; *Aquagreen* – A light bluish green – tiniq kokimtir yashil; *Epinard* – The dark green colour of the vegetable, spinach – ismaloq rangidagi to'q yashil rang; *Evergreen* – A yellowish-green – sarg'imir yashil; *Feuille, green* – A light green colour – tiniq yashil rang[5].

Shuningdek, rang lug'atida kulrang rangi ham 200 dan ortiq ma'nodosh so'zlar bilan ifodalanishi bilan ajralib turadi, bulardan bir nechtasini ko'rib chiqamiz:

Field grey – The grey colour of military uniforms particularly those worn the German infant – nemis harbiylari kiygan forma rangiga qo'yilgan kulrang rang; *French grey* – A bluish grey – ko'kimtir kulrang; *Gainsboro* – A light grey colour-och kulrang; *Granite* – A purplish grey – binafsharangsimon kulrang; *Graphite gray* – A dark metallic

grey – to'q metallga mos kulrang; *Greystone* – An olive grey – zaytun rangidagi kulrang; *Gridelin* – Violet grey; *greyish-violet* – siyohrangsimon kulrang[5].

"A dictionary of color" ranglar lug'atida *Orange* – apelsinrang ham o'zining keng ko'lamlil sinomnamlari va ekvivalentlariga ega. Garchi u asosiy ranglar qatorida bo'lmasa-da, lekin uni tavsiflovchi ko'plab so'zlar berib o'tilgan. Masalan:

Burnt orange – A reddish orange colour – qizg'sh apelsinrang; *Cadmium orange* – A bright orange made from cadmium sulphide – kaliy sulfiddan tayyorlangan yorqin apelsin rang; *Capucine* – A dark yellowy orange – to'q sarg'ish yashil rang; *Carrot orange* – The yellowish-orange colour of the carrot previously referred to as carrot red – sarg'imir apelsinrang sabzi rangiga o'xshash (shuning uchun sabzi rang deyilgan); *Corabell* A light orange coral colour tinted with crimson – qip-qizil tus beradigan to'q apelsinrang; *Fiesta* – A reddish shade of orange – qizg'ish tusli apelsinrang; *Helio* – A bright orange – yorqin apelsinrang; *Hot orange* – An intense orange colour – tiniq apelsinrang[5].

Mazkur lug'atda *Red* (qizil) rangining ham quyidagi ekvivalentlari mavjud: *Oxheart* – A deep red – o'tkir (o'ta to'q) qizil rang; *Pale violet red* – och siyohrangsimon qizil; *Pantone Red* – Tomato red – pomidor kabi qizil; *Paris red* – A red colour-oddiy qizil rang; *Peony-red* – A dark red – to'q qizil rang; *Permanent rose* – A pinkish-red – pushtisimon qizil rang; *Pigeon's-blood* – A pinkish-red – pushtisimon qizil[5].

Ranglar lug'atida asosiy rang nomlarining paradigmatik munosabatlari bor bo'lib, lug'at tarkibi bu kabi nominativlar hisobiga borib borgan, garchi ushbu so'zlar ingliz og'zaki nutqida doim qo'llanmasa ham, so'z va lug'at boyligini oshirishda, ranglar olamini chuqurroq tavsiflashda mazkur CO(coloronim)lar katta yordam beradi. Shu qatorda, *White* (oq rang) ham bir qancha paradigmatdoshlariga ega.

Bone white – A white pigment used since the Middle Ages consisting in the main of calcium phosphate – o'rta asrlarga tegishli bo'lib, kalsiy fosfat rangi, suyak rangidagi oq; *Chalk* – A grey white – kulrang oq; *Chinese white* – A white pigment prepared from zinc oxide and possibly so named after the fine porcelain from China. This was the first permanent opaque white watercolour – sink oksididan tayyorlangan oq pigment, ehtimol, Xitoydan kelgan nozik chinni nomi bilan atalgan; *Creamy-white* – A shade that settled at some indefinable point between yellow and creamy-white – sariq va qaymoq rang o'rtasidagi rang; *Feldspar* – A creamy or yellowy white – kremsimon sarg'ish oq; *Silver-white* or **lead white** – Used by the ancient Chinese, Egyptians and Greeks and the only white pigment until the 1830 – qadimgi xitoylar, misrliklar va yunonlar tomonidan 1830-yillarga qadar ishlatilgan yagona oq pigment[5].

Shu o'rinda ayrim ranglar va ularning dastlab paydo bo'lgan davri haqida ma'lumot berib o'tamiz. Bunda har bir berilgan rang va uning ekvivalenti bo'lgan nominativlarning tilda, qo'llanishda paydo bo'lishi ma'lum bir yil bilan bog'liq ekanligini ko'rish mumkin[7].

Xulosa va takliflar. Ingliz tilidagi rang lug'atlarida rang atamalaridan foydalanish odatda ingliz tilida tasvirlanishi mumkin bo'lgan ranglar va turlarning keng doirasini tartibga solish va aniqlashni o'z ichiga oladi. Ushbu lug'atlarda ko'pincha asosiy ranglar, ikkinchi darajali ranglar, uchinchi

darajali ranglar va boshqa turli yondosh bo'lgan tuslar va ranglar mavjud.

Rangli lug'atlar ham ko'pincha rang nomlarining kelib chiqishi va etimologiyasi, shuningdek, san'at, dizayn, moda va boshqa sohalarda turli xil ranglarning umumiy qo'llanilishi va birlashmalari haqida ma'lumot beradi.

Umuman olganda, rangl lug'atlari o'zlarining yozuvlarida yoki muloqotlarida ranglarni to'g'ri ta'riflash va aniqlashni istagan nafaqat lingvist balki har bir kishi uchun, shuningdek, muntazam ravishda rang bilan ishlaydigan rassomlar, dizaynerlar va boshqa mutaxassislar uchun qimmatli manba bo'lib xizmat qiladi.

ADABIYOTLAR

1. Василевич А.П. и др. Цвет и названия цвета в русском языке. – Москва: URSS, 2005. – 216 с.
2. Воробьев Г.Г. Информатика цвета // НТИ. Серия 2: Информационные процессы и системы. – 1998. – № 12. – С. 1–14.
3. Козлова Н.Н. Цветовая картина мира в языке / Н.Н. Козлова // Ученые записки Забайкальского государственного университета. Серия: Филология, история, востоковедение. - 2010. - №3. - С. 82-88.
4. Ian Peterson "A dictionary of color" Thorogood Publishing– London.2004.p3
5. Ian Peterson "A dictionary of color" Thorogood Publishing– London.2004.
6. Maerz M. R. Pol, Dictionary of color, Nyu-York, MakGrou Xill, 1953 p 48
7. Steintal A. English colour terms in context.Umea university-2002 p 263
8. Tropina T.N. Color meanings in the teaching of color science // The history of development of fine. № 1, 2018. – С.35-40